

ARENDR, HANNAH 'KRIZA U OBRAZOVANJU'

UBU 5 Arendt

ARENDR, HANNAH 'KRIZA U OBRAZOVANJU' (1954)

Odabrao i priredio: Stanislav Bender
Prevela: Nataša Tomanović

I

Opća kriza koja je obuzela suvremeni svijet, posvuda i gotovo u svakoj sferi života, manifestira se različito u svakoj državi, obuhvaćajući različita područja i pripremajući različite oblike. U Americi je jedan od njezinih najkarakterističnijih i najznakovitijih aspekata krize koja je, barem u posljednjih deset godina, postala politički problem na najvišoj razini, o kojem gotovo svaki dan piše tisak.

Zasigurno nije potrebno imati bujnu maštu da se otkriju opasnosti sve većeg pada razine osnovnih standarda u cjelokupnom obrazovnom sustavu i ozbiljnost problema koju su pravilno istaknula brojna nastojanja obrazovnih autoriteta da spriječe daljnje propadanje. Ipak, ako usporedimo ovu krizu u obrazovanju s političkim iskustvima drugih zemalja u dvadesetom stoljeću, s revolucionarnim previranjima nakon Prvog svjetskog rata, s koncentracijskim logorima, ili čak s općom depresijom koja se širi Europom od kraja Drugog svjetskog rata, teško je krizu u obrazovanju shvaćati onako ozbiljno kako bi trebalo. Doista je izazov promatrati je kao lokalni fenomen, nepovezan s većim problemima stoljeća, za koji treba okriviti neke posebnosti života u Sjedinjenim Američkim Državama, a kakvih nema u ostalim dijelovima svijeta.

Da, da je sve ovo točno, kriza u našem obrazovnom sustavu ne bi postala političko pitanje, a obrazovni autoriteti ne bi bili nemoćni i bavili bi se tim problemom na vrijeme. Ovaj problem svakako se ne svodi na puko pitanje zašto Johnny ne zna čitati. Štoviše, uvijek želimo vjerovati da se bavimo specifičnim problemima koji ne prelaze povijesne i nacionalne okvire, te su važni samo onima koji su njima neposredno pogođeni. Baš se to vjerovanje u naše doba stalno pokazuje netočnim. Možemo kao opće pravilo u ovom stoljeću uzeti činjenicu da štogod je moguće u jednoj zemlji jednako je moguće, u bližoj budućnosti, u gotovo svakoj drugoj.

Izuzev ovih općenitih razloga zbog kojih bi laicima bilo preporučljivo baviti se problemima na područjima o kojima, u specijalističkom smislu te riječi, ne znaju ništa (poput mene, obzirom da nisam stručnjak na polju obrazovanja, a bavim se krizom u obrazovanju), postoji čak jedan bolji razlog zbog kojeg bi se trebalo baviti nekom kritičnom situacijom koja ga izravno ne dira. I to je prilika, ukoliko se zaista radi o krizi – koja razara fasadu i miče predrasude – za istraživanje i propitivanje svega što je ogoljeno do same biti stvari, a bit obrazovanja je natalitet, činjenica da se na svijetu *rađaju* ljudska bića. Nestajanje predrasuda jednostavno znači da smo izgubili odgovore na koje se obično oslanjamo, a da i ne shvaćamo da su u osnovi to odgovori na pitanja. Kriza nas vraća na sama pitanja i od nas traži stare ili nove odgovore, no u svakom slučaju traži izravnu prosudbu. Kriza postaje katastrofa samo kad na

nu odgovorimo unaprijed oblikovanim prosudbama, to jest predra-sudama. Takav stav ne samo da produbljuje krizu, već time gubimo pravo na realno iskustvo i priliku za razmišljanja koje ono nudi.

Bez obzira na to kako se jasno neki općeniti problem može prikazati u trenucima krize, nikad nije moguće u potpunosti izolirati element univerzalnosti od točno određenih i specifičnih okolnosti u kojima se kriza događa. Iako kriza u obrazovanju možda pogađa cijeli svijet, karakteristično je to da nam se čini da je najgora u Americi, iz razloga što možda jedino u Americi kriza u obrazovanju može zaista postati neki čimbenik u politici. U stvari, u Americi obrazovanje ima različitu i, politički gledano, neusporedivo važniju ulogu nego u drugim zemljama. Tehnički, naravno, objašnjenje leži u činjenici da je Amerika oduvijek zemlja useljenika; očito je da se jako teški proces sjedinjavanja najrazličitijih etničkih skupina – koji nije potpuno uspješan, ali je neprestano uspješniji nego što smo očekivali – može postići samo putem školovanja, obrazovanja i amerikanizacije useljeničke djece. Obzirom da većini te djece engleski nije materinji jezik, već ga moraju učiti u školi, škole očito moraju preuzeti uloge za koje se u nacionalnoj državi pretpostavlja da ih obavlja obitelj.

Nadalje, još je od presudnijeg značaja za naše razmatranje uloga koju kontinuirano useljavanje ima u političkoj svijesti i mentalnom okviru zemlje. Amerika nije tek kolonijalna država koja ima potrebu za useljenicima da bi se napučio neki prostor, koji bi imao nezavisnu političku strukturu. Za Ameriku je odredbeni faktor oduvijek bio moto otisnut na svakoj novčanici dolara: *Novus Ordo Seclorum*, Novi svjetski poredak. Useljenici, pridošlice, su državi garancija da ona predstavlja novi svjetski poredak. Značenje, tog novog svjetskog poretka, to osnivanje novog svijeta nasuprot starom, bilo je i jest još uvijek dokidanje siromaštva i potlačenosti. No istodobno, veličina toga leži u činjenici da se od početka taj novi poredak nije isključio iz izvanjskog svijeta – kao što je inače bio slučaj kod osnivanja utopističkih zajednica – da bi mu se suprotstavio kao savršen uzor, niti mu je svrha provođenje imperijalnih težnji ili propovijedanje Evanđelja drugima. Njegov odnos s vanjskim svijetom od početka karakterizira činjenica da su u ovoj republici, koja je naumila ukinuti siromaštvo i ropstvo, dobrodošli svi siromašni i porobljeni na zemlji. Riječima Johna Adamsa iz 1765. godine – što je prije Deklaracije nezavisnosti – "Oduvijek smatram naseljavanje Amerike početkom općeg zakona i plana Providnosti za prosvjetljenjem i oslobođenjem porobljenog dijela čovječanstva cijelog svijeta." To je osnovna namjera osnovnog zakona u skladu s kojim je Amerika započela svoje povijesno i političko postojanje.

Nevjerojatan entuzijizam prema onom što je novo, koji se očituje u gotovo svim aspektima svakodnevnog američkog života, te po-

pratno vjerovanje u “beskonačnu popravljivost” – koju je Tocqueville istaknuo kao krilaticu običnog “neukog čovjeka” i koja kao takva prethodi gotovo stotinu godina razvoju u ostalim zapadnim zemljama – koje bi u svakom slučaju vjerojatno rezultirao time da se pažnja posvećuje i veća važnost pridaje pridošlicama po rođenju, djeci, koju su kad bi prerasli djetinjstvo i trebali kao mladi ljudi ući u zajednicu odraslih Grci jednostavno zvali *oi veoi*, novi. Postoji još jedna činjenica; činjenica koja je postala presudna za značenje obrazovanja, a koji je taj patos novog, iako je znatno stariji od osamnaestog stoljeća, u tom stoljeću tek razvio konceptualno i politički. Iz tog izvora je na početku bio razvijen obrazovni ideal, na koji je u stvari Rousseau izravno utjecao, a u kojem je obrazovanje postalo instrument politike, a sama politička aktivnost se smatrala oblikom obrazovanja.

Uloga koju obrazovanje igra u svim političkim utopijama od davnina na ovamo pokazuje koliko je prirodno započeti novi svijet s onima koji su po rođenju i prirodi novi. Što se tiče politike, to uključuje ozbiljno pogrešno shvaćanje: umjesto da se udruže sa sebi jednakima u postizanju cilja, čak i s rizikom neuspjeha, dolazi do diktatorske intervencije, koja se zasniva na apsolutnoj superiornosti odraslih, i do pokušaja stvaranja novog kao *fait accompli*, to jest kao da novo već postoji. Iz tog se razloga, u Europi, vjerovanje da ukoliko želimo ostvariti nove uvjete moramo početi s djecom, zadržalo kao monopol tiranske kaste koja je, kad dođe na vlast, oduzimala djecu roditeljima i jednostavno ih indoktrinirala. Obrazovanje ne smije biti dio politike, jer se u politici bavimo onima koji su već obrazovani. Tko god želi obrazovati odrasle u stvari želi biti njihov skrbnik i spriječiti njihovo političko djelovanje. Obzirom da ne možemo obrazovati odrasle, riječ “obrazovanje” u politici ima negativan prizvuk; postoji krinka obrazovanja, ali pravi je cilj prisila bez uporabe sile. Onaj tko zaista želi stvoriti novi politički poredak kroz obrazovanje, odnosno, ne kroz silu i ograničavanje, niti kroz uvjeravanje, mora doći do groznog platonskog zaključka: mora se ustanoviti načelo izbacivanja svih starijih ljudi iz države. No, čak i djeci koju bi taj netko htio obrazovati da budu građani utopijske sutrašnjice u stvari se oduzima njihova buduća uloga u političkom tijelu, jer, sa stajališta novih, bilo što novo što bi svijet odraslih mogao predložiti je nužno starije od njih samih. U samoj je ljudskoj prirodi da svaka nova generacija odrasta u starom svijetu, pa bi stoga pripremanje nove generacije za novi svijet značilo da bi netko novopridošliima htio oduzeti priliku za novi početak.

Sve ovo nikako ne vrijedi za Ameriku, i upravo zbog te činjenice teško je ta pitanja pravilno prosuditi. Politička uloga koju obrazovanje zapravo ima u zemlji useljenika, činjenica da škole ne služe samo za amerikanizaciju djece, već utječu i na njihove roditelje, da ovdje, u stvari, u odbacivanju starog svijeta i ulaska u novi, sve to podupire iluziju da se novi svijet gradi kroz obrazovanje djece. Naravno da stvarna situacija uopće nije takva. Svijet na koji djeca dolaze, čak i u Americi, stari je svijet, odnosno, postojeći svijet, koji se sastoji od živućih i mrtvih, i koji je novi samo za one koji su u njega tek ušli useljenjem. No, ovdje je iluzija jača od zbilje jer dolazi izravno iz temeljnog američkog iskustva, iskustva da se novi poredak može utemeljiti, i štoviše, osnovati s punom sviješću o povijesnom kontinuumu, jer fraza “Novi svijet” svoje značenje crpi iz Starog svijeta, koji je koliko god bio zadivljujući po nekim dostignućima, odbačen jer nije mogao riješiti problem siromaštva i potlačenosti.

Što se tiče samog obrazovanja, iluzija koja proizlazi iz patosa novog je prouzročila ozbiljne probleme tek u našem (ovom) stoljeću. Kao prvo, omogućila je da razne suvremene teorije obrazovanja, koje

su nastale u Srednjoj Europi i sastoje se od nevjerojatne mješavine smislenih i besmislenih stvari ostvare, pod krinkom progresivnog obrazovanja, najradikalniju revoluciju u cjelokupnom obrazovnom sustavu. Ono što u Europi nije otišlo dalje od eksperimenta, što je tu i tamo isprobano u pojedinim školama i izoliranim obrazovnim institucijama, da bi potom postupno širilo utjecaj na određene četvrti, u Americi je prije otprilike dvadeset i pet godina potpuno zamijenilo, gotovo u jednom danu, sve tradicije i sve ustaljene metode poučavanja i učenja. Neću ulaziti u detalje, te izostavljam privatne škole i osobito školski sustav rimokatoličkih župa. Znakovita je činjenica da su zbog nekih teorija, dobrih ili loših, sva pravila zdravog ljudskog razuma stavljena sa strane. Takvi postupci uvijek imaju veliko i kobno značenje, osobito u državi koja u toliko velikoj mjeri ovisi o zdravom razumu u svom političkom životu. Kad god u pitanjima politike zdrav ljudski razum doživljava neuspjeh ili odustane od pronalaza odgovora, suočavamo se s krizom; jer je upravo taj razum ustvari zdrav razum, njime smo mi i naših pet pojedinačnih osjetila određeni u nama znanom svijetu i pomoću njega se po tom svijetu krećemo. Nestanak “zdravog razuma” danas je najsigurniji pokazatelj suvremene krize. U svakoj se krizi djelić svijeta, nešto što nam je svima poznato, uništi. Nestanak zdravog razuma, poput vilinih rašlja pokazuje mjesto na kojem se takvo urušavanje dogodilo. U svakom slučaju, odgovor na pitanje zašto Johnny ne zna čitati ili općenitije pitanje zašto školski standardi prosječne američke škole toliko zaostaju za prosječnim standardima u svim zemljama Europe, na nesreću, jednostavno nije taj da je ova zemlja mlada i još nije dostigla standarde starog svijeta. Naprotiv, ova je zemlja na ovom polju jedna od “najnaprednijih” i najsuvremenijih na svijetu. I to je istina na dva načina: nigdje problemi obrazovanja masovnog društva nisu postali tako akutni i nigdje drugdje se suvremene teorije na polju pedagogije nisu tako nekritički i doslovno prihvaćale. Zbog toga kriza američkog obrazovanja, s jedne strane, najavljuje propast progresivnog obrazovanja, a s druge strane, predstavlja jako težak problem, koji se pojavio u uvjetima i kao odgovor na masovno društvo.

U svezi s tim moramo imati na umu još jedan općenitiji čimbenik koji zasigurno nije prouzročio krizu, ali ju je u znatnoj mjeri pogoršao, a to je jedinstvena uloga koju jednakost ima i oduvijek je imala u američkom životu. To podrazumijeva puno više od jednakosti pred zakonom, više od izjednačavanja klasnih razlika, više čak i od onoga što je izraženo frazom “nedostatak diskriminacije”, iako je to od većeg značaja u svezi s ovim, jer je američko stajalište da je pravo na obrazovanje jedno od neotuđivih građanskih prava. Potonje je bilo od presudne važnosti za strukturu državnog obrazovnog sustava, pa srednje škole u europskom smislu postoje tek kao iznimke. Obzirom da je školovanje obvezno do 16-te godine, svako dijete se mora upisati u srednju školu, pa je srednja škola ustvari neka vrsta produžene osnovne škole. Zbog toga srednje škole ne pripremaju učenike za upis na koledž, pa sami koledži moraju imati pripreme programe, stoga je njihov raspored kronično pretrpan, što, opet, utječe na kvalitetu nastave koja se tamo odvija.

Na prvi pogled mogli bismo pomisliti da ova anomalija izvire iz same prirode masovnog društva u kojem obrazovanje više nije privilegij bogatih. Ako bacimo pogled na Englesku, u kojoj je, kao što svi znamo, srednjoškolsko obrazovanje posljednjih godina također postalo dostupno svim slojevima stanovništva, vidjet ćemo da ova teza nije točna. Jer u Engleskoj na kraju osnovne škole, kad učenici imaju 11 godina, postoji strašan ispit koji odstranjuje sve osim nekih 10% učenika, koji su sposobni za srednjoškolsko obrazovanje. Stro-

gost ovakve selekcije nije ni u Engleskoj prihvaćena bez negodovanja; no u Americi bi to bilo jednostavno nemoguće. Ono što se u Engleskoj želi postići je “meritokracija”, što je očito opet uspostavljanje oligarhije, ovaj put ne po bogatstvu ili po rođenju, već po nadarenosti. No to ujedno znači i, iako ljudima u Engleskoj možda to nije jasno, da će se zemljom, čak i pod socijalističkom vladom, nastaviti upravljati onako kako je to od pamtivijeka, odnosno, ne kao monarhijom ili demokratski, već će vladati oligarhija ili aristokracija, ovo potonje u slučaju da se uvidi da su najnadareniji ujedno i najbolji, što nije sigurno. U Americi bi takva, gotovo fizička, podjela na nadarene i nenadarene bila neprihvatljiva. Meritokracija je međusobno isključiva s načelom jednakosti.

Ono što obrazovnu krizu u Americi čini još gorom je politička narav zemlje, koja se sama u sebi bori da ujednači ili da što je više moguće izbriše razlike između mladog i starog, nadarenog i nenadarenog, na kraju i između djece i odraslih, osobito između učenika i nastavnika. Očito je da se takvo izjednačavanje zaista može postići jedino po cijenu autoriteta nastavnika i na štetu nadarenih učenika. Isto je tako očito, barem svima onima koji su ikad došli u dodir s američkim obrazovnim sustavom, da ova poteškoća, koja je ukorijenjena u političkom stavu zemlje, ima i velike prednosti ne samo na ljudskoj razini, već i na obrazovnoj; u svakom slučaju ovi opći čimbenici ne mogu objasniti krizu u kojoj se danas nalazimo, niti opravdati mjere kojima se ta kriza suzbija.

II

Ove štetne mjere mogu se shematski pratiti od izvora tri osnovne pretpostavke, koje su nam sve već dobro poznate. *Prva* je da postoji dječji svijet i društvo koje tvore djeca, koji su nezavisni i moraju se ostaviti djeci na upravljanje. Odrasli su tu samo pomoć u upravljanju. Autoritet koji pojedinom djetetu govori što mora, a što ne smije činiti dolazi iz same grupe djece – što uzrokuje, između ostalih posljedica, situaciju u kojoj je odrasla osoba bespomoćna pred pojedinim djetetom i s njim nema nikakav kontakt. Može mu samo reći da radi što želi i paziti da se ne dogodi najgore. Stvarni i normalni odnos između odraslih i djece, koji proizlazi iz činjenice da se ljudi svih dobi uvijek istodobno nalaze na svijetu, se time gubi. Tako je bit ove prve osnovne pretpostavke da u obzir uzima samo skupinu, a ne dijete kao pojedinca. Što se tiče djeteta u skupini, naravno da mu je gore nego prije. Jer autoritet skupine je uvijek, čak i u skupini djece, znatno jači i tiranskiji nego i najstroži autoritet pojedinca. Ako gledamo iz položaja pojedinog djeteta, njegove šanse da se pobuni ili da učini nešto na svoju ruku su ravne nuli: više se ne natječe s osobom koja je, zasigurno, u apsolutno nadređenoj poziciji, u tom natjecanju je uvijek moglo računati na solidarnost druge djece, to jest, njegove vrste. Sad je, pak, u situaciji, koja je sama po sebi beznadna, manjine koja se suprotstavlja apsolutnoj većini drugih. Jako je malo odraslih ljudi koji mogu izdržati takvu situaciju, čak i kad nema vanjskog sredstva prisile: djeca su jednostavno i u potpunosti nesposobna za takvo što.

Proizlazi da dijete oslobođeno autoriteta odraslih nije oslobođeno, već podvrgnuto još gore i doista tiranskom autoritetu, tiraniji većine. U svakom slučaju, rezultat je da su djeca, tako rečeno, izbačena iz svijeta odraslih. Ili su prepuštena sama sebi ili tiraniji njihove vlastite skupine, protiv koje se zbog brojčane nadmoći, ne mogu pobuniti, s kojom, zbog toga što su djeca, ne mogu argumentirano raspravljati, i iz koje ne mogu pobjeći u neki drugi svijet, jer je svijet odraslih za njih zabranjen. Reakcija djece na ovaj pritisak je

ili konformizam ili maloljetnička delikvencija, ili, što je dosta često, mješavina oboje.

Druga osnovna pretpostavka koja je dovedena u pitanje sadašnjom krizom ima veze s poučavanjem. Pod utjecajem suvremene psihologije i postavkama pragmatizma, pedagogija se razvila u znanost o poučavanju općenito, ali na način da je u potpunosti odvojena od materije koja se poučava. Nastavnik, tako znanost kaže, je osoba koja zna poučavati bilo što; obrazuje se u poučavanju, a ne u svladavanju određenog predmeta. Takav stav, kako ćemo vidjeti, je vrlo usko povezan s osnovnom stavkom o učenju. Nadalje, u posljednjih je nekoliko desetljeća rezultirao u neobrazovanosti nastavnika u njihovim predmetima, osobito u državnim srednjim školama. Obzirom da nastavnik ne mora znati gradivo svog predmeta, nerijetko se događa da je samo jednu lekciju ispred svojih učenika. A to znači ne samo da su učenici prepušteni sami sebi, već i da najizvravniji dokaz autoriteta nastavnika kao osobe koja, shvatite to kako god želite, još uvijek zna više i može više od učenika, više ne postoji. Takav neautoritativni nastavnik, koji ne koristi nikakve metode prisile jer se oslanja na vlastiti autoritet, više ne postoji.

No ovu groznu ulogu koju su pedagogija i fakulteti za učitelje odigrali u krizi omogućila je suvremena teorija o učenju. To je, vrlo jednostavno, bila primjena *treće* osnovne pretpostavke u našem kontekstu, pretpostavku koju je suvremeni svijet stoljećima poznavao, a koja je svoj sustavni konceptualni izraz našla u pragmatizmu. Ta je osnovna pretpostavka da znamo i možemo razumjeti samo ono što smo sami napravili. Njezina primjena na obrazovanje je jednako primitivna i očita: zamijeniti učenje radom, gdje god je to moguće. Razlog zašto nije pridan značaj usvajanju znanja iz konkretnih predmeta od strane nastavnika jest želja da se nastavnika prisili da stalno ponavlja i uči, tako da ne bi, kako su to formulirali, prenosio “pasivno znanje” već može i pokazati kako se to radi. Svjesna namjera je bila ne poučavati znanje, već usađivati vještine. Rezultat je nekakva preobrazba institucija za učenje u stručne institucije, u kojima se uspješno poučava kako upravljati automobilom, koristiti pisači stroj, ili, što je još važnije za “umijeće” življenja, kako se slagati s drugima i biti omiljen, obzirom da nisu uspjeli djecu poučiti znanju iz uobičajenih školskih predmeta.

Ipak, ovaj opis nije točan, ne samo stoga jer preuveličava stvari da bi natjerao vodu na svoj mlin, već i stoga jer nije uzeo u obzir osobitu važnost brisanja u što većoj mjeri razlika između igre i rada – u korist ovog prvog. Igra se smatra najživljim i najprimjerenijim načinom na koji se dijete ponaša u svijetu, obzirom da je igra jedina aktivnost koja spontano proizlazi iz njegovog postojanja kao djeteta. Ono što se može naučiti kroz igru opravdava živost. Aktivnost karakteristična za dijete, barem se tako smatralo, jest igra; učenje u starom smislu, prisiljavanjem djeteta da postane pasivno, prisiljavalo ga se da se odrekne te svoje zaigrane inicijative.

Uska povezanost između ovih dviju stvari – zamjene rada i učenja i igre i rada – izravno je ilustrirana u proučavanju jezika: dijete treba učiti tako da govori, ne da uči gramatiku i sintaksu; drugim riječima, trebalo bi učiti strani jezik na isti način na koji je kao malo dijete naučilo materinji jezik. Odvojeno od pitanja je li moguće ili ne – a moguće je do određene granice, samo onda kad bismo dijete cijeli dan držali u okruženju koje govori strani jezik – savršeno je jasno da se ovakvim postupkom starija djeca svjesno nastoje što je dulje moguće zadržati na razini male djece. Upravo ono što bi dijete trebalo pripremiti za svijet odraslih, postupno usvajanje radnih navika umjesto igranja, nestalo je da bi svijet djetinjstva postao neovisan.

Koja je god veza između rada i znanja, koja je god vrijednost

pragmatične jednadžbe, njezina primjena na obrazovanje, odnosno, na način na koji dijete uči, svijet djetinjstva čini apsolutom na isti način kako je to bio slučaj kod prve pretpostavke. I ovdje se dijete, pod krinkom poštivanja nezavisnosti djeteta, izbacuje iz svijeta odraslih i na umjetan način zadržava u vlastitom; ukoliko se to i može nazvati svijetom. To zadržavanje djeteta je umjetno, jer raskida prirodnu vezu između, odraslih i djece, koja se, između ostalog sastoji od poučavanja i učenja, i jer istodobno osporava činjenicu da je dijete ljudsko biće u razvoju, da je djetinjstvo prolazna faza, priprema za odraslu dob.

Sadašnja kriza u Americi rezultat je spoznaje da su ove temeljne pretpostavke destruktivne i očajničkog pokušaja reforme cjelokupnog obrazovnog sustava, odnosno potpune transformacije istog. Time se u stvari pokušava – osim nastojanja da se u znatnoj mjeri povećaju kapaciteti za naobrazbu u prirodnim znanostima – nije ništa do li rekonstrukcija: poučavat će se s autoritetom, igra prestaje za vrijeme nastave i opet se treba primiti ozbiljnog posla; naglasak će se umjesto na izvan masovne aktivnosti staviti na znanja određena nastavnim planom; napokon, govori se čak i o tome da će se mijenjati nastavni plan za nastavnike, koji će i sami morati nešto naučiti prije nego li stanu pred učenike.

Ovim predloženim reformama, koje su još u fazi rasprave i u interesu su Amerike, se ovdje nećemo baviti. Niti mogu raspravljati o tehničkom, ali dugoročno možda čak i važnijem pitanju kako reformirati nastavni plan osnovnih i srednjih škola svih zemalja, tako da zadovoljavaju novim zahtjevima današnjeg svijeta. Ono što je bitno za našu raspravu je dvojako pitanje. Koji su se aspekti suvremenog svijeta i njegove krize pojavili u obrazovnoj krizi, odnosno, koji su pravi razlozi što su se stvari mogle desetljećima govoriti i raditi na način koji je toliko očito van zdrave pameti? I drugo, što iz ove krize možemo naučiti o biti obrazovanja – ne u smislu da uvijek možemo učiti na greškama koje nije trebalo ni napraviti, već obzirom na ulogu koju obrazovanje ima u svakoj civilizaciji, a to je činjenica da su djeca baštinici ljudskog društva. Počet ćemo s drugim pitanjem.

III

Kriza u obrazovanju bi kad-tad postala vrlo zabrinjavajuća stvar, čak: ne odražava, kao što je to sad slučaj, veću krizu i nestabilnost modernog društva. Jer obrazovanje spada među najelementarnije i najpotrebnije aktivnosti u ljudskom društvu, nikad ne ostaje ista, već se stalno obnavlja kroz rađanje, kroz dolazak novih ljudskih bića na svijet. Te pridošlice nisu dovršeni, već su u procesu postajanja. Stoga dijete, subjekt obrazovanja, za osobu koja ga obrazuje ima dva aspekta: novi je u svijetu koji mu je stran i u postupku je postojanja novo je ljudsko biće i postaje ljudsko biće. Ovaj dvojni aspekt nije ni slučajno vidljiv sam po sebi i ne odnosi se na životinje; sličan je dvojnomo odnosu, s jedne strane odnosu prema svijetu, s druge odnosu prema životu. Dijete stanje postojanja dijeli se svim živim bićima; u smislu života i njegovog razvoja, dijete je čovjek u procesu postajanja, baš kao što je i mačić mačka u procesu postojanja. No dijete je novo samo u odnosu na svijet, koji je postojao i prije njega, koji će postojati i nakon njegove smrti i u kojem će provesti svoj život. Da dijete nije pridošlica u ovaj ljudski svijet, već samo još nedovršeni živi stvor, obrazovanje bi bilo imalo tek životnu funkciju i sastojalo bi se jedino od održavanja što sve životinje rade sa svojim mladuncima.

Međutim, ljudski roditelji ne daju svojoj djeci samo život putem začeca i rođenja, oni ih istodobno uvode u svijet. Obrazovanjem

preuzimaju odgovornost za oboje, za život i razvoj djeteta i za nastavak svijeta. Te se dvije odgovornosti ni u čemu ne podudaraju, mogu čak biti jedna drugoj oprečne. Odgovornost za razvoj djeteta se u određenom smislu okreće protiv svijeta: djetetu treba posebna zaštita i briga, tako da mu se u svijetu ne dogodi ništa loše. No, i svijet treba zaštititi, da ga se ne pregazi i uništi napadom novog, koje dolazi sa svakim novim naraštajem.

Obzirom da dijete treba zaštititi od svijeta, njegovo je tradicionalno mjesto u obitelji, čiji se odrasli članovi svakodnevno vraćaju iz vanjskog svijeta i povlače u sigurnost privatnog života unutar četiri zida. Ta četiri zida, unutar kojih se odvija privatni život obitelji, čine štit protiv svijeta i osobito javnog aspekta svijeta. Oni okružuju sigurno mjesto, bez kojeg ni jedno živo biće ne može. To je dobro, ne samo za život djece, već i za život ljudskih bića općenito. Kad god je čovjek konstantno izložen svijetu, bez zaštite privatnosti i sigurnosti, njegova se vitalna kakvoća uništava. U javnom svijetu, koji nam je svima isti, osobe su bitne, a bitan je i rad, odnosno, rad naših ruku kojim pridonosimo svijetu. No, život *qua* život tu nije bitan. Svijet se na to ne može obazirati, te se život mora skrivati i štititi od svijeta.

Sve što je živo, a ne samo vegetacija, izlazi iz mraka i koliko god jaka bila njegova prirodna želja da iziđe na svjetlo, ipak treba sigurnost mraka da bi raslo. To je možda razlog što djeca poznatih roditelja često skrenu s pravog puta. Slava prodire kroz četiri zida, zadire u njihov privatni prostor i sa sobom nosi, osobito u današnjim uvjetima, nemilosrdne poglede javnosti, koji preplavljaju sve u njihovim privatnim životima, tako da djeca više nemaju sigurno mjesto na kojem mogu rasti. No, isto se uništenje stvarnog životnog prostora događa kad se samu djecu pokušava pretvoriti u neku vrstu svijeta. U grupama vršnjaka se stvara nešto nalik javnom životu i, bez obzira što to nije pravi javni život i što je to sve skupa jedna vrsta obmane, ostaje ta razarajuća činjenica da su djeca – odnosno, ljudska bića u procesu postajanja, koja još nisu potpuna – prisiljena pokazati se u svjetlu javnog postojanja.

To suvremeno obrazovanje, u mjeri u kojoj pokušava uspostaviti svijet djece, uništava uvjete potrebne za vitalni razvoj i rast. No, činjenica da je takva šteta moguća u suvremenom obrazovanju nam se može činiti čudnom, jer je to obrazovanje tvrdilo da je njegova jedina namjera služiti djeci i pobunilo se protiv obrazovnih metoda iz prošlosti jer one nisu u dovoljnoj mjeri uzele u obzir unutarnju prirodu djeteta i njegove potrebe. ‘Stoljeće djeteta’, možemo se sjetiti, trebalo je emancipirati dijete i osloboditi ga od standarda svijeta odraslih. Kako se onda moglo dogoditi da su osnovni uvjeti potrebni za rast i razvoj zanemareni ili da jednostavno nisu prepoznati? Kako se onda moglo dogoditi da je dijete izloženo nečemu što najviše karakterizira svijet odraslih, javni aspekt života, nakon odluke koja je upravo donesena, a to je da su svi prošli sustavi obrazovanja gledali dijete tek kao malog odraslog čovjeka?

Razlog ovih čudnih događanja nema veze s obrazovanjem; treba ga tražiti u prosudbama i predrasudama o prirodi privatnog i javnog života, te njihovom međusobnom odnosu, koji je tipičan za suvremeno društvo od početka, a koje su pedagozi, kad su relativno kasno počeli modernizirati obrazovanje, prihvatili kao pretpostavke koje su same po sebi jasne, bez svijesti o posljedicama koje one nužno imaju na život djeteta. Osobitost je suvremenog društva da život smatra, odnosno zemaljski život pojedinca i obitelji, najvećim dobrom. Iz tog je razloga, a za razliku od prošlih stoljeća, taj život poseban, kao i sve aktivnosti vezane za očuvanje i poboljšanje života. Stoga prestaje skrivanje privatnosti i ona se iznosi pred javnost. To je pravo značenje emancipacije žena i radnika, naravno, ne kao osoba, već kad izvršavaju nužne funkcije u životnom ciklusu društva.

Posljednji koje je taj proces emancipacije zahvatio su djeca, a baš ono što je značilo stvarno oslobođenje za radnike i žene – jer oni nisu bili samo radnici i žene, već i osobe, koje su time imale pravo na javni dio života, odnosno pravo da vide i budu viđeni, da slušaju i da ih se čuje – značilo je izdaju u slučaju djece, koja su još u fazi u kojoj je sami prirodni rast važniji od faktora osobnosti. Što suvremeno društvo više odbacuje razliku između privatnog i javnog, između onog što se može činiti jedino u osami i onog što treba pokazati svima, sve više između privatnog i javnog umeće društvenu sferu, u kojoj je privatno javno i obrnuto, to je djeci teže, jer ona po prirodi trebaju sigurnost skrivenog prostora, da bi mogla odrasti bez ometanja.

Bez obzira koliko su ozbiljno narušeni uvjeti rasta, sigurno je da se to nije učinilo namjerno; središnji cilj svih suvremenih obrazovnih pokušaja je bila dobrobit djece, a to ne gubi na vrijednosti čak i kad stvari nisu ispale onako kako smo se nadali. Situacija je potpuno drugačija u sferi obrazovnih ciljeva koji se ne bave djecom nego mladima, pridošlicama i strancima koji su došli na već postojeći svijet koji ne poznaju. Ti su zadaci u prvom redu, ali ne u potpunosti, povjereni školama: one se bave poučavanjem i učenjem. Neuspjeh na tom polju je najvažniji problem današnje Amerike. Što je razlog tome?

U normalnim uvjetima djeca se sa svijetom upoznaju u školi. Škola nije svijet i ne smije se tako ponašati; to je institucija koju smo postavili između privatne domene i doma s jedne strane i svijeta s druge, da bi prelazak iz obitelji u svijet uopće bio moguć. Pohađanje je obvezno, i to zahtijeva obitelj, već država, odnosno javnost, pa tako, u odnosu na dijete, škola na neki način predstavlja svijet, iako zapravo nije svijet. I u ovoj su fazi odrasli odgovorni za dijete, no sad to više nije odgovornost za dobrobit bića koje raste, već za ono što nazivamo slobodan razvoj kvaliteta i nadarenosti. To je, općenito gledajući, nešto po čemu se svaki čovjek razlikuje od drugog.

Obzirom da dijete još nije naviklo na svijet, mora ga se postupno upoznavati s njim. Obzirom jer je novi, mora se paziti da se u odnosu na svijet ostvari kao osoba. U svakom slučaju, pedagozi u odnosu prema mladom čovjeku predstavljaju svijet i za to moraju preuzeti odgovornost, iako oni sami nisu taj svijet stvorili onakvim kakav jest, i iako možda, otvoreno ili potajno, žele da je drukčiji. Ta odgovornost nije pedagogima dana proizvoljno, implicirana je činjenicom da odrasli mlade upoznaju sa svijetom koji se neprestano mijenja. Nitko tko ne želi preuzeti kolektivnu odgovornost za svijet ne bi trebao imati djecu i ne bi smio biti dio obrazovnog procesa.

U obrazovanju se ta odgovornost za svijet javlja u obliku autoriteta. Autoritet pedagoga i stručnost nastavnika nisu isto. Iako je razina stručnosti prijeko potrebna za postizanje autoriteta, ni najveća moguća stručnost sama po sebi ne može biti autoritet. Stručnost nastavnika sastoji se od poznavanja svijeta i mogućnosti poučavanja drugih tome, na njegov se autoritet nalazi u njegovom preuzimanju odgovornosti za taj svijet. Vis-a-vis djeteta, kao da je on predstavnik svih odraslih stanovnika svijeta, pojašnjava detalje i djetetu govori: Ovo je naš svijet.

Znamo kako danas stvari stoje po pitanju autoriteta. Kakav god da je nečiji stav o tome, očito je da u javnom i političkom životu autoritet ili nema nikakvu ulogu – jer nasilje i teror kakav provode totalitarne države nema nikakve veze s autoritetom – ili većinom ima vrlo osporavanu ulogu. To jednostavno znači da ljudi od nikoga ne žele tražiti i nikome ne žele dati da preuzme odgovornost za sve, jer gdje je god pravi autoritet postojao, morao je preuzeti odgovornost za stanje stvari u svijetu. Ako iz javnog i političkog života maknemo autoritet, to bi moglo značiti da od svih ljudi ponaosob tražimo da preuzmu,

svaki svoj dio odgovornosti za situaciju u svijetu. No, to može značiti i da se odričemo zahtjeva svijeta i potrebe reda u njemu; odbacuje se svaka odgovornost za svijet, odgovornost i za davanje, ali i za izvršavanje naredaba. Nema sumnje da je u suvremenom gubitku autoriteta i jedno i drugo imalo utjecaja.

U obrazovanju ne smije biti takve nedorečenosti u pogledu gubitka autoriteta danas. Djeca ne mogu odbaciti obrazovne autoritete, iako su potlačeni od strane većine odraslih – no čak i taj apsurd poimanja djece kao potlačene manjine koju treba osloboditi može se iskoristiti u suvremenoj obrazovnoj praksi. Autoritet su odbacili odrasli, a to može značiti samo jedno: da odrasli odbijaju preuzeti odgovornost za svijet na koji su donijeli svoju djecu.

Naravno da postoji veza između gubitka autoriteta u javnom i političkom životu, te u privatnim pred-političkim realitetima obitelji i škole. Što je nepovjerenje prema autoritetu u javnom životu veće, manja je vjerojatnost da će i privatna sfera ostati netaknuta. Uz to je i činjenica, a ta je od presudne važnosti, da smo od pamtivijeka u tradiciji naše političke misli naviknuti poimati autoritet roditelja nad djetetom, nastavnika nad učenicom, kao model prema kojem shvaćamo politički autoritet. Upravo taj model, koji možemo naći čak i kod Platona i Aristotela, koncept političkog autoriteta čini tako nejasnim. Kao prvo, zasniva se na apsolutnoj nadmoći kakva nikad ne može postojati među odraslima i koja, sa stajališta ljudskog dostojanstva, nikad ne bi ni smjela postojati. Kao drugo, prema modelu dječjeg vrtića, zasniva se na privremenoj nadmoći, koja tako postaje kontradiktorna sama sa sobom ako se primjenjuje na odnose koji po svojoj prirodi nisu privremeni – kao što je odnos vladara i naroda kojim vlada. Stoga ono što je uzrok – i po prirodi današnje krize autoriteta i po prirodi naše tradicionalne političke misli – a to je gubitak autoriteta, koji je počeo u političkoj sferi, ali završit će u privatnoj. Zato ne čudi da je mjesto na kojem je politički autoritet prvi put potkopan, a to je Amerika, upravo i mjesto na kojem se suvremena kriza obrazovanja najjače osjeća.

IV

Stvaran problem u suvremenom obrazovanju leži u činjenici da, unatoč modernom pričanju o novom konzervativizmu, čak je i taj minimum očuvanja i takvom stava, bez kojeg obrazovanje jednostavno nije moguće, u današnje vrijeme zaista teško postići. Za to postoje dobri razlozi. Kriza autoriteta u obrazovanju je usko povezana s krizom tradicije, odnosno s krizom u našem stavu o realitetima prošlosti. Ovaj dio suvremene krize teško pada nastavnicima, jer je upravo njihova uloga posredovati između starog i novog, tako da samo to zanimanje zahtijeva od osobe iznimno poštovanje prema prošlosti. Kroz duga stoljeća, tj. kroz razdoblja rimske i kršćanske civilizacije, čovjek nije nužno trebao imati tu osobinu, jer je obožavanje prošlosti bilo normalno za rimski mentalni sklop, a to se u kršćanstvu nije promijenilo, već se samo promijenila osnova obožavanja.

Bit je rimskog stava bio (a to nije činjenica za sve civilizacije, niti za Zapadnu tradiciju u cjelini) da se prošlost *qua* prošlost uzima kao uzor, precizni kao primjeri za potomke; vjerovalo se da samo prošlost ima veličinu, te da je najbolja dob starost, jer star čovjek, koji je već predač nekome, može služiti kao primjer ostalima. Sve ovo je u opreci ne samo s našim svijetom, suvremenim svijetom od razdoblja Renesanse na ovamo, već i, na primjer, s grčkim poimanjem života. Kad je Göthe rekao da je starenje 'postupno povlačenje iz pojavnog

svijeta', taj je komentar u grčkom duhu, kod kojih su životnost i pojavnost gotovo istoznačnice. Rimski bi stav bio da je upravo starenjem i postupnim nestajanjem iz zajednice smrtnika čovjek doseže najkarakterističniji oblik postojanja, iako je, obzirom na pojavnost, u procesu nestajanja, jer jedino tad može biti autoritet drugima.

S takvom poledinom tradicije, u kojoj obrazovanje ima političku funkciju relativno je lako napraviti pravu stvar na polju obrazovanja, gotovo se ne moramo zaustaviti i upitati što mi to doista radimo. Obrazovati, po riječima Polibija, je jednostavno značilo 'vidjeti jesi li dostojan svojih predaka' i na tom polju pedagog je mogao biti ili 'kolega-natjecatelj' ili 'kolega-suradnik', jer je i on, samo na drugoj razini, išao kroz život s pogledom uperenim prema prošlosti. Odnos kolega i autoritet su u ovom slučaju dvije strane iste medalje, a autoritet nastavnika je bio čvrsto utemeljen na pripadajućem autoritetu prošlosti kao takve. Danas više nismo u takvoj situaciji, pa nema smisla ponašati se kao da još uvijek jesmo, ili smo tek malo sišli s pravog puta i možemo se u svakom trenutku na njega vratiti. To znači da gdje god se u svijetu pojavi kriza, rješenje nije da se jednostavno nastavi dalje, ili se vrati natrag. Takav povratak nas neće dovesti nigdje, osim možda u situaciju iz koje se kriza i razvila. Povratak bi bio tek ponavljanje – možda različit po obliku, obzirom da nema granica gluposti i kapricioznim idejama koje se mogu predstaviti kao zadnja riječ znanosti. S druge strane, nastavak, bilo da se radi o produbljivanju krize ili održavanju rutine i nadanju da kriza neće zahvatiti baš tu našu sferu života, može samo odvesti u propast. Da budemo točniji, doći će samo do još većeg otuđenja od svijeta, koji nam već sa svih strana prijeti.

Problem obrazovanja u suvremenom svijetu leži u činjenici da se obrazovanje po svojoj prirodi ne može odreći ni autoriteta ni tradicije, a mora djelovati u svijetu koji niti je strukturiran autoritetom, niti ga na okupu drži tradicija. To znači da ne samo nastavnici i pedagozi, već mi svi, dok god u tom svijetu živimo sa svojom djecom i mladim ljudima, moramo prema njima zauzeti radikalno drukčiji stav od onoga koji zauzimamo jedni prema drugima. Moramo odlučno odvojiti realitet obrazovanja od drugih realiteta, osobito od realiteta javnog i političkog života, da bismo samo na njega primijenili koncept autoriteta i stava o prošlosti, koji su tom realitetu primjereni i nemaju opću vrijednost u svijetu odraslih.

Stoga ono što je važno za sve nas ne može biti predmet bavljenja isključivo uskog kruga stručnjaka pedagoga, a to je odnos odraslih i djece uopće, ili naš stav prema rođenju: činjenici da smo svi mi na ovaj svijet došli rođenjem, te da se taj svijet neprestano rođenjem obnavlja. Obrazovanje je točka u kojoj se odlučujemo volimo li taj svijet dovoljno da preuzmemo odgovornost za njega i da ga spasimo od propasti koja bi, da nije obnavljanja, da nije dolaska novih i mladih, bila neizbježna. Obrazovanje je i polje na kojem pokazujemo volimo li svoju djecu dovoljno da ih ne tjeramo iz svog svijeta i ne prepuštamo njima samima, da im ne oduzimamo priliku da pokušaju nešto novo, već da ih unaprijed pripremimo na zadaću obnavljanja tog našeg svijeta